

Σύντροφος καὶ συνεργάειες

Μιά μέρα τοῦ φθινόπωρου ζήτησε τὸν Ἀλέξη στὴν κάμαρά του ἕνας νέος μὲ μορφὴ δυνατὴ, καὶ στὸ κορμὶ καὶ στὸ πρόσωπο. Τὰ μαλλιά του λίγο μακριά, ἀλλὰ ἀπαλά, ἦταν βουρτσισμένα κατὰ πίσω καὶ ξεσκέπαζαν ἕνα μέτωπο μεγάλο· τὰ μάτια του μαῦρα, ἐκφραστικά, βαθιὰ κοίταζαν κατάμουτρα. Καὶ ἡ φωνὴ του ἡ βαρειά καὶ εὐγενική εἶπε τοῦ Ἀλέξη·

— Ἔμαθα πως δουλεύεις μὲ σκοπὸ καί, ἐπειδὴ μ' ἀρέσεις, ἦλθα νὰ δουλέψωμε μαζί. Δὲν εἶμαι ἀπὸ κείνους ποὺ παντρεύονται.

— Συνεργάτες θέλω, φίλοι δὲ μοῦ χρειάζονται, ἀποκρίθηκε ὁ Ἀλέξης. Μὲ χαρὰ μου θὰ δουλέψω μαζί σου, ἀφοῦ τὸ θέλεις, μὰ δὲ σὲ γνωρίζω.

— Εἶμαι κείνος, ἀν θυμᾶσαι, που ἦρθα καὶ σ' εὗρήκα μιὰ βραδιὰ σ' ἕνα χωριὸ τῆς Θράκης γιὰ νὰ σοῦ φέρω κάποιες πληροφορίες ἀπὸ τὴ Μακεδονία. Μὲ παρακολουθοῦσε ἕνας κατάσκοπος Τοῦρκος, που γιὰ νὰ τὸν ξεγελάσω τέλεια, τὸν εἶχα πάρει σύντροφο στὸ ἐπάγγελμα, ποὺ ἔκανα γιὰ τὰ μάτια. Καὶ ἦρθα τότε γιὰ νὰ σοῦ πουλήσω τάχα ραφτομηχανές.

— Θυμοῦμαι· καὶ μοῦ ἄρεσες, γιατί ἡ φωνὴ σου ἦταν βαθειὰ καὶ ζεστή καὶ γιατί τὰ λόγια σου κρινὰ δὲν ἦταν. Τί ἐγίνες ἀπὸ τότε;

— Ἀπὸ τότε τίποτα δὲν ἔκανα σπουδαῖο, ἐγὼ ὁ Ναπολέοντας στὴν ἡλικία μου ἦτανε στρατηγός, νικητὴς τοῦ κόσμου καὶ αὐτοκράτορας. Πῆγα στὴν Ἀθήνα, ὅπου σιχάθηκα καὶ λυπήθηκα. Ἡ ὑπόσταση τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖ εἶναι σὰ σκουληκιοῦ καμωμένου ἀπὸ λάσπη

βασιλικής παλιανθρωπιᾶς, χαβιαροχανίτικου νεοπλουτισμοῦ καὶ ἐθνικῆς ἀγνοίας. Μόνον ὁ οὐρανὸς εἶναι περίκαλος ἐκεῖ, που νὰ πάρῃ ὁ διάβολος!

— Δὲν εἶναι ἐκφυλισμένοι, εἶναι παραμορφωμένοι, ἴδιο ἓνα φυτό, που θὰ γίνονταν ἴσιο καὶ ὁμορφο, ἀν δὲν τὸ πλάκωνε μὰ πέτρα, που τὸ διάζει νὰ φυτρώσῃ στραβοδίβουλο καὶ περδικλό.

— Νὰ τὰ πῶ καλλίτερα, ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖ πέρα εἶναι πάντα ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ, μὰ τὴν ἔχει ζαρῶσει, μικρύνει, σταφιδιάσει, γεροντοκοριτσιάσει, κερατσιάσει, σκουληκιάσει, τὴν ἔχει κάμει καρικοτούρα ἢ ἀπιστία καὶ παλιανθρωπιᾶ τῶν ἀρχόντων καὶ ἡ ἐπίδραση τοῦ κλέφτη, τοῦ χαβιαροχανίτη τοῦ μπακάλη καὶ τοῦ δασκάλου τοῦ γαιδάρου. Ξέρω καὶ γώ; Τὸ βέβαιο εἶναι πως ἡ σκουληκοφωλιὰ ἐκείνη μοῦ ἔδινε ἀκράτητη λαχτάρα νὰ φύγω καὶ νὰ μὴν ξαναγυρίσω πᾶ. Καὶ ἔφυγα καὶ νὰ 'μαι!

— Καὶ τί σ' ἀρέσει σὲ μένα; Μὴ δὲν εἶμαι καὶ γώ Ἑλλαδίτης;

— Μ' ἀρέσεις' μὲ συγκινοῦν πάντα μερικὰ πράματα. Τὰ αἰσθήματα εἶναι ἀόριστα καὶ μεγάλα, ἐνῶ οἱ λέξεις εἶναι μίζερες γραμμίτσες· θάζει, κανεῖς μιά καὶ ἔπειτα ἄλλη καὶ ἔπειτα ἄλλη, σὰ νὰ φοβᾶται μήπως ὁ ἄλλος δὲν ἀναπαραστήσῃ καλὰ ἀπὸ τίς γραμμίτσες τὴ σκέψη. Δὲν ξέρω, μὰ θέλω ἐ σὺ νὰ μὲ βοηθήσῃς, νὰ σὲ βοηθήσω ἐ σέ ν α ἐγώ, νὰ βοηθηθοῦμε.

— Μπορεῖ νὰ ἀλλάξῃς ἰδέα γιὰ μένα ἢ ἴσως μπορεῖ νὰ κουραστῆς καὶ νὰ ἀλλάξῃς δρόμο καὶ νὰ ἀφήσῃς τοὺς σκοπούς, που φαίνεσαι νὰ ἔχῃς καὶ σὺ στὸ μυαλό σου.

— Δὲν ἀλλάζω. Δὲν ἀλλάζω οὔτε δρόμο. "Όταν φυσάει δυνατὰ ἀπὸ κάπου, κάνω πλώρη κατεπάνω καὶ μένω στὸ δρόμο μου. Δὲν ἀλλάζω δρόμο· τὰ παπούτσια μου μπορεῖ νὰ γίνουν βαριά καὶ νὰ μὲ κουράζουν, μὰ προβαίνω· ἀπὸ τὰ σοκάκια φτάνω στὰ σταυροδρόμια, που μὲ κρίζουν, καὶ ἀπὸ κεῖ φαίνονται οἱ μεγάλοι δρόμοι πλημμυρισμένοι· ἀπὸ κόσμος, στίς πλατεῖες οἱ ἄνθρωποι μὲ στριμώχνουν καὶ μὲ πονοκεφαλιάζουν, τόσο πολλοὶ εἶναι, ἀλλὰ βγάζω τὸ καπέλο μου καὶ περνῶ ἢ σπρώχνω, σωπαίνω καὶ τραβῶ πάντα τὸν ἴδιο δρόμο.

— Καὶ ποῦς σ' ἀκολουθεῖ;

— Μὰ τοῦτο εἶναι· δὲ μου φτάνη νὰ πηγαίνω μόνος· πρέπει νὰ σέρνω καὶ ἄλλους· θέλω ὅλα νὰ τὰ θάλω στὸ δρόμο μου, ἀνθρώπους,

αίσθήματα, σκέψεις, και για μόνη εὐχαρίστηση ἔχω νὰ τὸ καταφέρνω κάποτε.

— Μὰ μὲ ποιά ἰδέα θὰ σύρης τοὺς ἄλλους ἀπὸ πίσω σου; Δὲ βλέπω ἄλλη ἀπὸ τὴν ἔθνικὴ ἰδέα ἢ συνείδηση, τὸ ἔθνικὸ ἰδανικὸ ἢ τὸ ἔθνικὸ αἶσθημα, πὲς το ὅπως θέλεις.

— Θὰ ἤθελα νάμouνα προφήτης καιμᾶς νέας θρησκείας.

Ὅταν τὸ ἔλεγε αὐτὸ δὲν κοίταζε ὄξω ἀπὸ τὸ παράθυρο μὲ θνευ-
ρεμένο βλέμμα οὔτε τὰ μάτια του ἔδλεπαν μέσα του, παρὰ κοίταζε ἡ-
συχὰ τὸν Ἀλέξη καὶ στὰ χεῖλη του ἔσκαζε ἓνα χαμόγελο, σὰ νὰ περι-
παιζε τὸν ἑαυτὸ του, προλαβαίνοντας μὴν τὸν εἰρωνευτῆ ὁ Ἀλέξης.
Αὐτὸς τὸν κατάλαβε καὶ εἶπε ἡρεμᾶ:

— Τὸ ἴδιο καὶ γὼ αἰσθάνομαι.

— Μὰ τί θρησκεία θὰ εἶναι αὐτὴ οὔτε γὼ δὲν τὸ ξέρω. Ἡ θρη-
σκεία τῆς ἀγάπης ἐξαντλήθηκε, ἀν καὶ κάθε θρησκεία κατὰ τὴ δική
μου αἴσθηση, πρέπει νὰ ἔχη κάποια ἀγάπη, που νὰ ξεχειλίζη ἀπὸ
μέσα της, ἀφοῦ ἀποτείνεται στοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους.

— Μὰ ἐγὼ δὲν ἀγαπῶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐσὺ θὰ τοὺς ἀγαπᾶς,
θὰ ἔχης μιὰ λεπτότατη εὐαισθησία γιὰ κάθε τους κίνηση καὶ συμπά-
θεια, γιὰ κάθε τους αἶσθημα, ἐνῶ ἐσὺ ὁ ἴδιος δὲ θὰ αἰσθάνεσαι βέ-
βαια ὅπως αὐτοί. Ἴσως εἶναι ἡ φωτεινὴ γαλήνη μέσα σου, που νοιώ-
θει καὶ δέχεται. Γιὰ μένα ἡ κοινωνία δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μαγερεῖδ
γιὰ νὰ θγάζη ἐξαιρετικούς ἀνθρώπους, εἶναι ὁ στυλοβάτης τῶν μεγά-
λων. Μόνο αὐτοὶ ἀξίζουν καὶ μόνο γι' αὐτοὺς θὰ ἤθελα νὰ γινόμεν
δημιουργὸς μιᾶς θρησκείας. Οἱ ἄλλοι ἄς πορεύωνται ὅπως μποροῦν,
πάντα θαυρεθῆ κάποια θρησκεία νὰ τοὺς περιλάβη. Λατὸν δὲν εἶ-
μαι γὼ γιὰ νὰ παρασύρω τοὺς πολλοὺς μὲ καινούργιες θρησκείες, οὔ-
τε καὶ μὲ τίς παλιές. Ἐνα μένει στὸ χέρι μου ὄργανο, τὸ ἔθνικὸ αἶ-
σθημα. Τί ἰδανικὸ θὰ τοῦ δώσης; γιατί πρέπει κάτι νὰ τοῦ δώσης
γιὰ νὰ ξυπνήση καὶ νὰ γίνη συνείδηση.

— Τὴ μεγάλη ἰδέα.

— Γιὰ καινούργιο ἰδανικό;

— Ὁχι, τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ εἶναι παλιό, μὰ τί μὲ νοιάζει, ἀφοῦ
μπορεῖ νὰ ξεσηκώση τὰ πλήθη καὶ νὰ τὰ σπρώξῃ κατὰ κάποια ἔργα.

— Καὶ νομίζεις πὼς ἡ μεγάλη ἰδέα μπορεῖ πᾶ νὰ κουνήσῃ τὰ
πλήθη; Καὶ δὲν παίρνεις τότε καλλίτερα γιὰ σημαία τὸ σοσιαλιστικὸ

ιδανικό για να βάλεις στα αίματα τον κοσμάκη; "Αν και το ιδανικό αυτό δε χωρεί εύκολα στο Ρωμιοῦ τὴν ψυχὴ, ὅσο δημοκρατικὴ και νὰ εἶναι ἀπὸ φυσικὴ τῆς, ὅμως σίγουρα θὰ τὸ πάρῃ για νὰ τὸ παρεξηγήσῃ και νὰ τὸ κάμῃ ἀφορμὴ για ἀρπαγές, ρεμούλα, πλιάτσικο και ὀχλοκρατία. Πρόσεξε μήπως γελιούμαστε και σὲ τοῦτο· ἔχουν τάχα ἀνάγκη ἀπὸ κίνηση τὰ πλήθη ἢ εἶναι καμωμένα για νὰ λιμνάζουν; και μόνο ἡμεῖς, ἔχοντας ἀνάγκη ἀπὸ συγκίνηση, τὰ βάζομε στα αίματα για νὰ χαιρόμαστε μεῖς οἱ ἴδιοι;

— Δὲν ξέρω ἀν ἡ μεγάλη ἰδέα, ὅπως κατάντησε μπορεῖ νὰ κινήσῃ τὰ πλήθη, δὲν ξέρω και ἀν εἶναι δική μου ἀνάγκη ἢ τῶν πολλῶν τὸ νὰ μὴ κοιμούνται τὰ πλήθη, μὰ για τὸ ἔθνος εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ, ἂς εἶναι και κρυμμένη στα βάθια τῆς ψυχῆς τους, κάποια μεγάλη ἐθνικὴ ἰδέα.

— "Ὡστε τὴν παίρνεις για σύμβολο τῆς μεγάλης ἰδέας, που τὸ περιεχόμενό τῆς ἔτσι μπορεῖ κατὰ σένα νὰ εἶναι πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ περιεχόμενό τῆς κατὰ τὴν ἀντίληψη τῆς γενικῆς.

— Ναί, ἴσως. Ἐγὼ λέγω πως, ἐπειδὴ ὑπάρχει τὸ ἔθνος, ὄχι τὸ κράτος, και θέλει νὰ ὑπάρχῃ, πρέπει νὰ ἔχῃ ξεκαθαρισμένη μιὰ μεγάλη ἰδέα για νὰ ζῆσῃ και νὰ κυριαρχήσῃ. Και τὸ ιδανικό του αὐτὸ θὰ τοῦ δείχνῃ δλοκάθαρα τὸ σκοπὸ του. Δὲ θέλω νὰ χαθῆ τὸ ἔθνος μου, που εἶναι μιὰ ἰδιοφυτὰ μέσα στ' ἄλλα ἔθνη και, για νὰ μὴ χαθῆ, πρέπει νὰ ξέρῃ τί θέλει, νὰ ἔχῃ σκοπὸ, πρόγραμμα, γνώμονα για νὰ κρίνῃ τί τοῦ συμφέρει και τί ὄχι. Τότε και οἱ ἀτομικὲς ἱκανότητες, που βρίσκονται μέσα στὸ ἔθνος, συνταιριάζονται και ἡ κάθε μιὰ βρίσκει τὴ θέση τῆς στὸ μεγάλο κοινὸ σκοπὸ και ἐξευγενίζονται τὰ άτομα, γιατί ὁ ἀγῶνας για τὸν κοινὸ σκοπὸ φέρνει αὐταπάργητες. Εἰδὲ μὴ τὸ ἔθνος θὰ παραπαίῃ, θὰ λιμνάζῃ, θὰ σαπίζῃ, θὰ μουχλιάζῃ ὡς που νὰ ἔλθῃ ἄλλο ἔθνος, που ἀκολουθεῖ μὲ πίστη και πρόγραμμα τὸ δικό του τὸ σκοπὸ, νὰ μᾶς σαρώσῃ ὅλους.

— "Ὡστε σὺ δὲν εἶσαι κανένας προφήτης καμᾶς νέας θρησκείας, ὅπως θέλεις νὰ φαίνεσαι, εἶσαι ἀπλὰ ἀπλὰ πολιτικὸς. Και δὲ μοῦ τὸ λὲς τόσην ὥρα;

— Ἐχω ὅμως και φιλολογικὲς τάσεις, μὴ νομίζῃς· ἔγραφα και γὼ ἓνα βιβλίον, μὰ δὲν ἔχῃ καιρὸ για τέτοια τώρα. Μοῦ φαίνεται ὅταν εὐνοχησιμὸς νὰ κάθωμαι νὰ καταστρώνω σχόλια σ' ἓνα χαρτί, ὅταν ἔχω τόσες πράξεις νὰ καταπιαστῶ. Και σένα σὲ φοβοῦμαι, μὴν

τύχη και κατακυλίσεως στη φιλολογία. Δεν αξίζει να γράφης. Μπορείς αντί βιβλία να δημιουργήσης πράγματα;

— Δεν είμαι λόγιος εγώ, δεν κάθομαι να γράψω για να γράψω. Το γράψιμο για μένα δεν είναι σκοπός, είναι αποτέλεσμα. Γράφω εκείνα που έχουν περάσει, ό,τι αίσθάνθηκα, είδα και έκαμα. Ένεργώ θυμώντας τον ποιητή που λέει:

«Κι ως έρθουν άλλα Περνασσοί έμας να τραγουδήσουν!»

“Αμα όμως ξεχειλίζουν από μέσα μου οι στοχασμοί, γιατί να μην τους σημειώνω; Μά τώρα έχουμε άλλα να ξεδιαλύσωμε. Είπαμε πως θέλομε να ζήση τὸ ἔθνος και ὄχι μόνο να ζήση παρά και να νικήση. Πού θά στηριχθοῦν οἱ πολιτικοί του να τὸ συναρπάξουν;

— Στη μεγάλη ιδέα.

— Στάσου· θά τοῦ κεντήσουν τὸ ἔθνικό του αἶσθημα. Πῶς;

— Μὲ τὴ μεγάλη ιδέα.

— Δὲ συγκινεῖ πιά τὰ πλῆθη ἢ μεγάλη ἰδέα, γιατί ἔπαθαν πολλές φορές ἀπ' αὐτὴν και δὲν ἀλήθεψε και τώρα δὲν τὴν πιστεύουν πιά. Κάπως περισσότερο μποροῦν να νοιώσουν τώρα ἓνα μεγάλο κράτος, πὸν να ἐνώγη ὅλη τὴν ἑλληνική φυλή. Ἡ πολιτικὴ ἔνωση τῆς φυλῆς, να ἓνα ἰδανικό πὸν πραχτικό, πὸν εὐκολο, πὸν σύμφωνο μὲ τὶς σημερινὲς περιστάσεις, πὸν ταιριασμένο μὲ τὴν κατάσταση και τοῦ Ἑλλαδίτη και τοῦ Τουρκομερίτη.

— Ἴσως τὸ ἴδιο λέμε. Καὶ γὼ γυρεύω μεγάλο κράτος και σὺ μεγάλο κράτος γυρεύεις, μόνο πὸν ἐγὼ βάζω, μὲ τὴ φαντασία τοῦ λαοῦ, τὴν πρωτεύουσα στὴν Πόλη, τὴν ἀνατολίτικη, τὴν πλούσια, τὴν παρδαλή, ἐνῶ ἐσύ...

— Ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ δὲ λογαριάζει τὴν πραγματικότητα τὴ σημερινή.

— Ἐνῶ ἐσύ, μὲ τὴν πεζότητα τῶν πολιτοκόγων τοῦ μικροῦ βασιλείου, βάζεις κέντρο τοῦ θάρους και πρωτεύουσα τὴν Ἀθήνα, τὴν ξερή, τὴ φτωχὴ, τὴ φαλακρὴ μέσα στ' ἀποκαΐδια. Καὶ οἱ δυὸ ὡστόσο θέλομε τὴ διατήρηση τῆς φυλῆς, ἐγὼ μέσα σ' ἓνα ἀνατολίτικο κράτος, σὰν τὸ βυζαντινό, ἐσὺ ξεχωριστὰ σὲ ἰδιαιτερο πολιτικὸν ὄργανισμό ἄλλου τύπου, πὸν σύγχρονου, σὰ να ποῦμε τῆς Ἰταλίας. Ἐσὺ δὲ σ' ἐνδιαφέρει και γιὰ τὰ γύρω ἔθνη, πὸν τὸ μεγάλο ἀνατολί-

εικο κράτος μου θά τὰ περιλαβαίγη κι αὐτὰ και θά τὰ ὀρίζη, ἀφοῦ θά τὸ κυβερνοῦν οἱ ἐπιτήδευοι Ἑλληγες τῶν μερῶν τούτων. Καὶ μένα δὲ μ' ἐνδιαφέρουν τόσο οἱ ἔξυπνοι μικροκατεργαροῖοι Ἑλληγες τοῦ κράτους σου, που θά τὸ κυβερνᾶ τὸ φτωχὸ πνεῦμα τῆς Ἀθήνας. Δὲν ἀφήγουν ἐκεῖ κάτω οἱ κομπογιαννίτες και οἱ γριοῦλες τοῦ κρατίδιου γὰ ἀνοίξωμε τὸ παράθυρο γὰ μπῆ ὁ ἀέρας και ὁ ἥλιος ἀπὸ τὸ μεγάλο κάμπο και τὴ θάλασσα, που λέγεται ἔθνος και Ἀνατολή.

— Μ' ἄλλους λόγους, ἐσένα δὲ σ' ἐνδιαφέρουν τόσο οἱ Ἑλληγες σὰν ἰδιαιτέρη φυλὴ, που πρέπει γὰ ζῆ ξέχωρα ἀπὸ τις ἄλλες, ὅσο σ' ἐνδιαφέρει ἡ ἰδέα ἐνὸς ἀνατολίτικου κράτους, ὅπως φαντάζεσαι πως ἦταν τὸ θυζαντινὸ. Δὲ σὲ μέλει γὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἔθνους, σὲ μέλει γὰ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἰδέας σου. Θέλεις μεγάλο κράτος, που γὰ ἔχη ὅμως ὡς πυρῆνα τοὺς Ἑλληγες, ἐνῶ ἐγὼ σοῦ παρουσιάζω ἕνα ἰδανικὸ καθαρὰ ἐθνικιστικὸ. Καὶ μὴ νομίσης πως εἶναι δικό μου τὸ ἰδανικὸ αὐτό· σοῦ τὸ παρουσιάζω σὰν πιὸ λογικὸ και πιὸ εὔκολο γὰ τὸ καταλάδουν οἱ σημερινοὶ Ρωμιοί. Γὰ μένα οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες εἶναι χρήσιμοι γὰ γὰ ἀντρειώνονται γὰ καλλιτερεύουν τὰ ἄτομα· τὸ ἔθνος εἶναι ὄργανο γὰ τὴν τελειοποίηση τῶν ἀτόμων. Ἀπὸ τὸ καλλιτέρεμα τῶν ἀτόμων θά βγοῦν οἱ ἐξαιρετικοὶ ἄνθρωποι, που μόνοι μ' ἐνδιαφέρουν ἀλήθεια. Στις κοινωνίες ἐπάγω ριζώνουν οἱ λιγοστοί, που ξεφυτρώνουν σὰν ἐξαιρετικὰ λουλούδια, ἀπὸ τις κοινωνίες παίρνουν τὴ δύναμή τους, τὸ εἶναι τους, τὸ ἐγὼ τους, ὅλα, μὰ εἶναι διαφορετικοὶ ἀπὸ τὸ μέσον ὄρο τῶν ἀτόμων τῆς κοινωνίας τους και αὐτὸ μ' ἀρέσει. Μοῦ εἶναι ἀδιάφορο ἂν οἱ Ἑλληγες θά ξανακάμουν μιὰν ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία ἢ θά ἐνώσουν τὴ φυλὴ τους ὅλη σ' ἕνα ἑλλαδικὸ μεγάλο κράτος, φτάνει γὰ κουνηθοῦν ἐθνικά, γὰ μποῦν στὰ αἶματα, γὰ ἀγωνίζονται, γὰ πολεμοῦν, γὰ θεριεύουν. Μὰ γὰ ἀγωνίζονται και γὰ πολεμοῦν ὄχι ἀναμεταξύ τους, παρά μὲ τὰ ἄλλα ἔθνη. Γι' αὐτὸ θέλω ἐθνικὸ ἰδανικὸ και ὄχι ἄλλο. Ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ και ἐθνικὲς αἱμορραγίες δὲ μᾶς χρειάζονται. Σιχαίνομαι τὴ λιμνοθάλασσα που ζοῦμε μέσα της γὰ τὴν ὥρα. Χωρὶς τοὺς μακεδονικοὺς ἀγῶνες ἢ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους θά ἦταν ἀνυπόφορα πεζὴ αὐτὰ τὰ χρόνια, ἐνῶ ἔτσι εἶναι κάπως ἐπικὴ.

— Τὰ παράξενα και τὰ μεγάλα και τὰ παράλογα φαντάζουν στὰ μάτια τῶν λαῶν.

— Μὴν ξεχνᾶς ὅμως ὅτι πρέπει γὰ λογαριάξης και τὴν πεζότητα

τα τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἑφημεριδογράφων τῆς Ἑλλάδας, που, ἀν-
τούς πῆς τίποτε μεγάλο, θὰ σὲ πάρουν τὰ σκουλήκια αὐτά, γιὰ τρε-
λό. Καὶ εἶναι ἀνάγκη καὶ αὐτούς νὰ τοὺς ἔχῃς μὲ τὸ μέρος σου.

— Ἐγνοια σου, θὰ τοὺς παρασύρωμε κι αὐτούς καὶ ὄλους, φτά-
νει νὰ θέλωμε καὶ νὰ ἐξακολουθήσωμε κάμποσον καιρὸ νὰ θέλωμε
κατὰ τὴν ἴδια διεύθυνση καὶ νὰ μὴν κουραζόμαστε καὶ νὰ μὴν ἀλλά-
ζωμε δρόμο. Ὅταν τεθῆ ἓνα πρόγραμμα πολιτικὸ καὶ ἀποφασιστῆ
ἀπὸ λίγους ἀνθρώπους, δυνατώτερους ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ρωμοὺς πολι-
τικούς, ὅταν αὐτοὶ οἱ πιὸ δυνατοὶ μπλέξουν τοὺς ἄλλους σ' ἐνέργειες
σχετικὲς μὲ τὸ πρόγραμμά τους καὶ τέτοιες, που νὰ μὴν μποροῦν πιὰ
οἱ Ρωμοὶ νὰ ξεμπλέξουν, τότε θὰ ἔχη τελειωτικὰ χαραχτῆ τὸ ρωμαί-
ικο πρόγραμμα. Μερικὲς φορές φοβᾶμαι μήπως εἶναι ἀργὰ πιὰ, για-
τί οἱ Ρωμοὶ ἔχουν μπλέξει σ' ἐνέργειες ἄσχετες ἀπὸ κάθε πρόγραμ-
μα πολιτικὸ. Μὰ ἐδῶ ἴσα ἴσα θὰ φανῆ ἡ ἀξιοσύνη τῶν δυνατῶν, νὰ
βγάλουν τοὺς Ρωμοὺς ἀπὸ τὸ βουρκο που εἶναι πελαγωμένοι.

Ὁ Ἀλέξης ἦταν, ὅσο γιὰ τὴν ἐθνικὴ πίστη, ὁλότελα σύμφωνος
μὲ τὸ συνομιλητῆ του καὶ ἔφερνε συχνὰ ἀντιλογίες μόνο γιὰ νὰ ξεκα-
θαρίσῃ καλλίτερα τὸ σκοπὸ τους. Ὅσο καὶ νὰ εἶχαν διαφορετικὲς ιδέ-
ες οἱ δύο νέοι, εἶχαν ὡστόσο τὴν ἴδια διάθεση, ὅμοια ιδιοσυγκρασία,
ὅμοιον δραματισμὸ, ὅμοιο πεῖσμα, γιὰ νὰ γίνῃ ἐκεῖνο ποὺ θέλουν, καὶ
ὅμοια καταφρόνια γιὰ τὶς μικρότητες καὶ στενομυαλιές τῶν γύρω ἀν-
θρώπων. Ἐνοιωθῆναι καὶ οἱ δύο τους πως μαζὶ μποροῦσαν νὰ καταπια-
στοῦν μεγάλα πράγματα, καὶ χωρὶς καμιά παρεξήγηση ἀναμεταξύ
τους νὰ τὰ ἐχτελέσουν. Ἐκείνη τὴν ὥρα ἔφτασαν στὸ συμπέρασμα
πως ὄχι νέα ὀρησκεία γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ κάποιον ἰδανικὸ γιὰ
τὸ ἔθνος θέλουν νὰ πλάσουν καὶ ὅτι θὰ βάλουν τὸ ἔθνος ὅλο σ' ἕ-
ν α ν πολιτικὸ δρόμο.

Κατὰ τὸ δεῖλι βγήκαν ἔξω. Ἦταν παραμονὴ μιᾶς τούρκικης
γιορτῆς καὶ τῶν τζαμικῶν οἱ μυναρέδες ἦταν φωτισμένοι μὲ σειρὲς φα-
ναράκια. Ὅ,τι εἶχε βασιλέψει ὁ ἥλιος. Ὁλος ὁ Κεράτιος φωτίστηκε
μεγεξεδένιος καὶ λιλά σὰν τὸν οὐρανὸ, μὰ μὲ λιγώτερο τριανταφυλ-
λιές χρωματωσιές. Ἐπειτα ἦρθε ἡ ὥρα, που ὁ οὐρανὸς φαίνεται σὰ
νὰ μένη μὲ τὸ χρῶμα που εἶχε, ἀλλὰ ἡ θάλασσα σκουραίνει καὶ γί-
νεται μαδὶ μουντό, χωρὶς ἄλλο χρῶμα μέσα. Ἡ νύχτα ἀνεβαίνει ἀ-

γάλι ἀγάλι σκοτεινιάζει ἡ γῆ, τὰ σπίτια, τὰ δέντρα, ἐνῶ ὁ οὐρανὸς ἀκόμα φέγγει. Τὸ σκοτείνιασμα τῆς γῆς ὄλο καὶ περισσότερο νικᾷ τὴ φεγγοβολή τοῦ οὐρανοῦ. Κάποιος πέπλος ἔπειτα, σταχτής, ἀχρώματος, κουκουλώνει τὰ πράγματα καὶ ὄλοένα ἀπλώνεται, πλαταίνει καὶ ἀνεβαίνει κατὰ τὸν οὐρανὸ καὶ τὸν σκεπάζει κι αὐτὸν ἐπὶ τέλους. Ἡ νύχτα ἀνεβαίνει. Τότε ἀνάβουν τὰ ἄστρα. Ὡστόσο οἱ μιναρέδες ξεπετιοῦνται στὸ φωτισμένον ἀκόμα οὐρανὸ, φωτεινοὶ μὲ χρῶμα χλωμό, ἄλλοι μὲ τρεῖς καὶ ἄλλοι μὲ δυὸ ἀράδες φαναράκια. Καὶ κεῖ πέρα στὴ δύση ἡ Ἁγία Σοφία ὑψώνει τοὺς τέσσερεις ἀπλοὺς μιναρέδες τῆς μὲ μιὰ σειρά φανάρια φωτισμένους, μόνη αὐτῆ. Εἶναι παλιά καὶ σκοτεινὴ καὶ σὰν ἀπαρηγόρητα θλιμμένη. Στὶς ἀκρογιαλιές παντοῦ, στὴν Εὐρώπη, στὴν Ἀσία, στὸ Γαλατὰ καὶ στὴν Πόλη καὶ στὸ Σταυροδρόμι καὶ στὸ Φανάρι φέγγουγε φῶτα σπιτιῶν καὶ φαναριῶν. Ἐνα μικρὸ φεγγάρι σιγὰ σιγὰ ἀνάθει κι αὐτό, καθὼς σβήνει τὸ φῶς τοῦ λιογέρματος, καὶ ρίχνοντας χλωμὲς ἀντιφεγγιές στὴ θάλασσα τὴν ἀσημώνει, ἐνῶ τὰ χρυσὰ φαναράκια φέγγουν παντοῦ στὶς στεριές καὶ στοὺς οὐρανοὺς μαζί μὲ τ' ἄστρα.

Κατέβηκαν πεζοὶ ἀπὸ τὸ Πέρα στὸ Ντολμά-μπαξέ ἀπὸ τοὺς κατηφορικοὺς δρόμους, ποὺ ἦτανε κι αὐτοὶ στολισμένοι μὲ ἀναρίθμητα φαναράκια. Κατέβαινε κοσμάκης ἀπὸ τοὺς δρόμους ἐκείνους, φεσάκια, γυναικοῦλες καὶ χανούμισσες. Μιὰ μακρουλὴ λαμπαδηφορία φαίνονταν, ποὺ ἀνέβαινε κατὰ τὸ λόφο τοῦ Γιλδίτζ. Καὶ ὁ φίλος του ἔλεγε τοῦ Ἀλέξη — «Μοῦ ἔρχεται νὰ καβαλικέψωμε ἕμορφα ἄλογα καὶ μὲ ἀσημένια σπιρούνια καὶ κυρτά, λαμπερὰ σπαθιά νὰ μποῦμε στὸ παλάτι τοῦ Ντολμά-μπαξέ, νὰ βάλωμε Ρωμιὸ βασιλιά, νὰ τὸν παντρέψωμε μὲ τὴν ἕμορφώτερη χανούμισσα καὶ νὰ μεθύσωμε, νὰ γλεντήσωμε, σὰν τὸ φεγγάρι κάποτε — τὸ εἶδες; — ποὺ μεστωμένο ἐγαίνει, κατακόκκινο, σὰ μεθυσιμένο, ἀπὸ τὸ Σκούταρι. Ὁ βασιλιάς Ἀλέξαντρος ποῦ εἶναι; Αὐτὸς ἦτανε σωστὸς βασιλιάς τῆς Ἀνατολῆς, ποὺ, ἀφοῦ ἐξευτέλισε τοὺς Ἕλληνας, πῆρε τὴν κόρη τοῦ Δαρείου γυναικα καὶ κατὰχτησε τὴν Ἀνατολή».

Καὶ σὰ γύρισαν πίσω καὶ ἔμεινε μόνος ὁ Ἀλέξης σκέφτηκε πῶς αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὁ μάγος, θὰ εἶναι πρὸ δυνατός στὴν πολιτικὴ ἐ-

γέργεια, πως τήν κοινωνική ἔνέργεια δέν τήν θάζει γιά σκοπό του
καί πως εἶναι ἀπό κείνους που κάνουν τήν ἱστορία. Καί χάρηκε κα-
τάδαθα στή μοναξιά του ὡς στά μεσάνυχτα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ἰδανικά

Τοὺς δυὸ συντρόφους τοὺς χώρισαν γιὰ ἓνα χειμῶνα οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἕλληγες, οἱ Ἕλληγες περισσότερο ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ἐνας κατάσκοπος Ρωμῶς, πού ἔπαιρνε χρήματα ἀπὸ τὸ σουλτάνο γιὰ νὰ σκαρώνη μὲ τὴ φαντασία ἀπὸ τὸ τίποτε συνωμοσίες ἐνάντια του, εἰδοποίησε τὴν ἀστυνομία πως ὁ νέος αὐτὸς εἶναι ἄεργος καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἦλθε στὴν Πόλη γιὰ νὰ ρίξῃ καμιά μπόμπα δυναμίτη τοῦ σουλτάνου. Ἡ ἀστυνομία τὸν κάλεσε, τὸν κράτησε μέσα πέντε μέρες στὶς βρωμάρικες φυλακὲς τοῦ Γαλατᾶ-Σεραγιοῦ καί, ἀφοῦ τὸν ἀνέκρινε καὶ δὲν τοῦ βρῆκε καμιάν ἐνοχλή, τὸν μπαρκάρησε γεμάτον ζωῦφια σ' ἓνα ἀτμόπλοιο γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ρώτησε γιὰ τὸν διώχον καὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν πως δὲν ἔχει δουλειά· «Μὰ γιὰ ναύριον δουλειὰ ἴσα - ἴσα ἦρθα ἐδῶ πέρα» καὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν· «Βρὲς τὴν πρῶτα καὶ ἔπειτα ἔρχεσαι!»

Μ' ἓνα Ρωμιὸ βαρκάρη μῆγυσε τοῦ Ἀλέξη καὶ ἀνέβηκε στὸ πλοῖο. Καὶ κεῖ ἀποφάσισαν μὲ ποῖο τρόπο θὰ ξαναγύριζε. Καί, σὰν ἔλυσε τὰ παλαμάρια καὶ σήκωσε τὴν ἄγκυρα τὸ ἀτμόπλοιο, ἔμεινε πάλι μονάχος ὁ Ἀλέξης γιὰ νὰ καταγίνεται μὲ τοὺς πολιτευόμενους τῆς Πόλης, νὰ τοὺς δάξῃ σὲ δρόμο. Ἄρχισε τότε μυστικὰ νὰ οργανῶνῃ τὸ λαὸ γιὰ κάθε ἀνάγκη καὶ νὰ τοῦ μεταγγίξῃ, σὰν κοινὴ γνώμη, κάποιες ἰδέες ταυριασμένες μὲ τὴν κάθε πολιτικὴ περίσταση. Πήγαινε καὶ στὸ Φανάρι συχνά, ἔστελνε καὶ σὲ ξένες ἐφημερίδες πληροφορίες, που ἐσύμφεραν στοὺς Ἕλληγες.

Καί, ἐπειδὴ τοῦ φαίνονταν βαρὺς καὶ ἄχαρος αὐτὸς ὁ κόπος, ἀ-

ναγοῦνται πάντα πως τὸν κοιτάζει ὁ σύντροφος του, περιμένοντας νὰ τοῦ βρῆ τρόπο νὰ γυρίσῃ στὴν Πόλη γιὰ νὰ συνεργαστοῦν. Καὶ ἔλεγε τοῦ ἑαυτοῦ του·

— Ἄς μὴ σκοτίζωμαι πολὺ καὶ ἄς μὴν κουράζωμαι μὲ τὴ συλλογιά γιὰ τὸ τί εἶμαι καὶ τί κάνω. Ἄς κάνω αὐτὰ που ἀποφασίσαμε μὲ τὴν ἀράδα, τὸ ἕνα ὕστερα ἀπὸ τ' ἄλλο, ἄς τὰ κάνω μὲ βαρεμό, μὲ ἡρεμία καὶ θάρρος. Πρέπει νὰ κλείνῃ κανεὶς τὰ μάτια του γιὰ νὰ προχωρήσῃ, ἀφοῦ πάρῃ μιὰν ἀπόφαση, νὰ κλείνῃ τὰ μάτια του καὶ τ' ἀφτιά του.

Καὶ ὁ αἰλὸς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα προσπαθοῦσε νὰ βάλῃ στὸ νόημα τοὺς πολιτικούς τοῦ μικροῦ κράτους, λέγοντάς τους πως χωρὶς πρόγραμμα πολιτικὴ δὲ γίνεται καὶ γιὰ νὰ ἀποκτήσουν πρόγραμμα χρειάζεται πρῶτα νὰ ξεκαθαρίσουν τὸν πολιτικὸ σκοπὸ τους· γιὰ τὴ δημιουργήθηκε ἡ Ἑλλάδα;

Καὶ, ἄμα κουράζονταν πολὺ ἀπὸ τὴν ἀχαρῆ ἀγγαριά που καταπιάστηκε, ἔγραφε τοῦ Ἀλέξη στὴν Πόλη· «Τοὺς μιῶ μ' ἐνθουσιασμό, μὲ ἡρεμία, μὲ πείσμα, μὲ ἀηδία, μ' ὄλους τοὺς τρόπους καὶ παραδέχονται κάποτε, ἀλλὰ πάντα μὲ τὸν περιορισμὸ που βάζει ἡ φράση ναὶ μὲν, ἀλλά...». Καὶ δταν ἔχω κέφια πάει καλά, μὰ δταν εἶμαι ἀηδιασμένος, ζεύομαι σὰ μουλάρι στὸ σκοπὸ μας καὶ τραβῶ μπροστά. Ἡ μόνη χαρὰ μου εἶναι που σ' ἔχω σύντροφο. Δὲν ἀλλάζω». Ἄλλοτε πάλι τοῦ ἔγραφε· «Ἦρθε ὁ Βραγᾶς ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ μιλήσαμε πολὺ. Εἶναι σύμφωνος. Τώρα δὲν μπορεῖ νὰ ἴθῃ νὰ δουλέψῃ μαζί μας, γιατί θέλει νὰ παντρέψῃ τὴν ἀδερφή του, μὰ ὕστερα, λέει, ἔρχεται καὶ πηγαίνει παντοῦ ὅπου τὸν θέλομε μὲ τίς ἴδιες ιδέες. Τὸν λογαριάζω ἀπὸ τώρα σὰν τρίτο στοὺς ἀνθρώπους που εἶπαμε. Στὸ μεταξὺ κάνει, ἀν θέλωμε, καὶ ἐπανάσταση στὴν Κρήτη (ἀφοῦ παντρέψῃ τὴν ἀδερφή του, ὑποθέτω, στοχάστηκε ὁ Ἀλέξης). Συμφωνήσαμε νὰ μὴ μιλήσῃ κανεὶς γιὰ τὸ σκοπὸ μας προτοῦ συμβουλευτῆ καὶ σένα καὶ μένα. Δὲν ἀλλάζω. Εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ γράφῃ κανεὶς συχνά, δταν βρίσκεται ἐδῶ πέρα».

Μέσα στὶς ἐνέργειές του ὁ Ἀλέξης στοχάζονταν σὰν πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰ κράτη καὶ τίς κοινωνίες σχετικὰ μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ εἶχε κάθε μέρα σὰ λόγους καὶ ἀντίλογους μὲ τὸν ἑαυτὸ του, ὅχι πάντα ρυθμικούς καὶ ἀρμονισμένους, γιατί ζυμώνονταν κιόλα μέσα του

κάτι συναισθήματα, που δέν είχαν ξεκαθαριστή ἀπό τὸ μυαλό του γιὰ νὰ γίνουν ιδέες. Ἔλεγε ἔξαφνα μὲ τὸ νοῦ του

— Δέν ἔχει πιά νὰ βγῶ ἀπὸ τὸ ἔθνος μου· θὰ κυλιστῶ μέσα του ἀναγνωρίζοντας τὴ σκλαβιά μου καὶ ὁμολογῶντας την. Δέν ξεχωρίζεται πιά ἡ ζωὴ μου ἀπὸ τὴν ἐνέργειά μου. Εἶμαι νεῦρο τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, ὅπου κι ἂν σταθῶ, ὅπου κι ἂν βρεθῶ. Εἶμαι σὲ φυσιολογικὴ κατάσταση, ὅταν αἰσθάνωμαι τὸν ἑαυτό μου ἔ ν α μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἔθνους μου.

— Δέν ἔχω νὰ σκοτιστῶ γιὰ τὰ ὅσα λέν τὰ ἄλλα ἔθνη γιὰ τὸ ἔθνος μου, παρὰ θὰ φροντίζω νὰ ξανοίγω τὸ δρόμο του, νὰ τὸ ξελευτερώσω, μὴν ἀκούοντας τοὺς ἄλλους, μὴν κοιτάζοντας κανένα.

— Δέν πασκίζω γιὰ τὸ κράτος, γιατί τὸ κράτος τὸ δικό μας δέν ἀξίζει νὰ τὸ βοηθῆ κανένας, εἶναι μονάχα ὀρμητήριο· ἐγὼ πασκίζω γιὰ τὸ ἔθνος. Εἶναι ἀνάγκη ναυτειάσω ἀνθρώπους, νὰ ἐλευτερώσω τοὺς Ἕλληνας, ἐλεύτερους καὶ δούλους, γιατί εἶναι ὅλοι τους σκλάβοι καὶ ραγιάδες.

— Τὴν πολιτικὴ τὴ σιχαίνομαι γιὰ πολλοὺς λόγους καὶ γιὰ τὰ πολλὰ της λόγια καὶ μόνο ἂν γίνεται μὲ τὴν πολιτικὴ νὰ καταφέρω νὰ ὑψώσω τὴν αἴσθησι καὶ τὴ θέλησι τῶν γύρω μου ἀνθρώπων κατὰ κάποιον ἀγῶνα ἢ πόλεμο (τὸ μόνο πρᾶμα που ἀξίζει σ' αὐτὸ τὸν κόσμο, γιατί διάζει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἐλευτερώγεται), μόνο ἂν μπορῶ νὰ συγκεντρώσω μὰ προσπάθεια, ὅποια καὶ νὰ ἴναι τῆς φυλῆς μου πρὸς κάποιο εἶδωλο ἢ κάποια πραγματικότητα, μόνο τότε ἀξίζει νὰ κάνω πολιτικὴ. Ἡ προσπάθεια θὰ ξεθυμάνη κάποτε, ὁ πόλεμος θὰ τελειώσῃ μὲ τὴ νίκη καὶ θὰ μείνῃ ἔπειτα ὁ ἄνθρωπος πιὸ δυνατός, πιὸ ἀντρεῖτος, πιὸ τολμηρός, πιὸ φωτισμένος καὶ πιὸ ἐλεύτερος καὶ γιὼ θὰ ἔχω κάψει τὴ ζωὴ μου, θὰ τὴν ἔχω ξοδέψει.

— Οἱ κεφαλές τῆς Ρωμοσύνης πρέπει νὰ γίνουν ἄνθρωποι· νὰ μ ε ἰ ἂ δουλειά μου. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρέπει νὰ γίνῃ πολιτικὴ μὲ σκοπὸ τὴν ἔνωσι τῆς φυλῆς· νὰ ἄ λ λ η μ ε ἂ δουλειά μου. Καὶ οἱ δυὸ χρειάζεται νὰ γίνωνται παράλληλα.

— Δὲ μοῦ ἔρχεται νὰ λέγω σὰν τοὺς πολλοὺς, καὶ μάλιστα ἐπιστήμονες, «οἱ ἄνθρωποι τ ὴ ρ α εἶναι ἔτσι ἢ ἄλλοιῶς· τὰ πράγματα ἄλλαξαν στὸν αἰῶνα μας». Οἱ ἄνθρωποι ἀλλάζουν πάντα, εἶναι τὸ φυσικό τους, αὐτὸ ὅμως τὸ φυσικό τους δέν ἀλλάζει· καὶ λοιπὸν δέν εἶναι κανένα καινούργιο ἀξίωμα πως οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον

καιρό αλλάζουγ. "Ο λα μπορεί νά γίνουγ πάντα, σέ κάθε καιρό, μέ κάθε λογής άνθρωπος, φτάνει νά θρίσκωνται μεταξύ τους μερικοί διαλεχτοί, που νά είναι αρκετά δυνατοί, όσο χρειάζεται για νά κάγουγ αὐτά που σκοπεύουγ, μ' ὅλα τὰ ἐμπόδια που ξεφυτρώνουγ γύρω τους. Γιατί, όσο και γ' αλλάξουγ οἱ ἄνθρωποι, ἀπομένουγ πάντα ἄνθρωποι.

Καί τότε σκέφθηκε, για νά κεντήση τοὺς Ρωμιοὺς, νά γράψη ἓνα βιβλίο για τήν ἱστορία τῆς δημιουργίας τοῦ ἰταλικοῦ κράτους, μά, ἐπειδή κάγει κανένας πάντα μικρότερα ἀπό κείνα που φαντάζεται πως μπόρει νά καταπιαστῆ, ἔκαμε μιὰ διάλεξη στά παιδιὰ κάποιου σχολειοῦ μέ θέμα τοὺς Πιεμοντέζους, τόν Καβούρ και τήν ἱστορία τῆς ἰταλικῆς ἔνωσης, σέ ἀντιπαραβολή μέ τοὺς Ἑλλαδίτες, τοὺς κομπαιανῆτες πολιτικούς και τοὺς χλιαροὺς ἀγῶνες τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους. Ἐγραψε και μιὰ προκήρυξη μέ τὸ ἴδιο θέμα. Ἡ διάλεξη ἴσως νά συντάραξε μερικά παιδιὰ, ἢ προκήρυξη ὁμως, γραμμένη καθὼς ἦταν στή δημοτική γλῶσσα, δέ διαβάστηκε ἀπό πολλοὺς, και κείνοι που τήν πῆραν στά χέρια τους ἢ τήν πέταξαν θυμωμένοι μόλις τήν ἀντίκρυσαν ἢ τήν πῆραν σάν ἐπιχείρημα για τίς γλωσσικές τους ιδέες.

Ἦτανε χειμῶνας βαρὺς στήν Πόλη, πρῶτα ἔβρεχε, ἔπειτα χιόνιζε πολλές μέρες στήν ἀράδα και κάποτε κάποτε ἀναγε ὁ οὐρανὸς και φώτιζε ὁ ἥλιος τῆ χιονισμένη πολιτεία και οἱ ἴσκιοι γίνονταν γαλάζιοι. Μά μόλις ἀρχίζαν λίγο νά λειώνουγ τὰ χιόνια, πάλι ἔσμιγαν τὰ σύννεφα και ἔριχναν ἔριχναν τὰ λευκά τους πούπουλα. Καί ἦταν μέρες που φυσοῦσε ἄγριος, παγωμένος βοριάς.

Ὁ Ἀλέξης ἔτρεχε στό Φανάρι και ἀνεβοκατέβαινε τοὺς στεγούς του δρόμους, πατώντας πέτρα πέτρα στό λιθόστρωτο και πηγαίνοντας ἀπό σπίτι σέ σπίτι σ' ὅλους τοὺς συνοδικοὺς δεσποτάδες, ὅπου ἄκουγε τὰ πείσματά τους, τίς βρισιές τους και κάθε μικροπρέπεια. Μέ τὸ νά ὑποφέρνῃ τὸ κρῦο τὸ δυνατό εἶχε ἀντοχή περισσότερη και για κάθε δυσκολία και ἄγρια προστυχιά τῶν πολιτικῶν περιστατικῶν. Πάνω στό λόφο, πίσω ἀπό τῆ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, εἶναι μέσα σ' ἓνα περιβόλι περιτοιχισμένο, τὸ σπίτι ἐνὸς δεσπότη, σάν ἀδειανὸ και σάν ἔρημο. Στήν πόρτα τοῦ περιβολιοῦ, ἀπ' ὄξω, τήν ξύλινη κάποιος μαθητῆς ἢ ἀντιπολιτευόμενος ἔγραψε μέ κιμωλία: «L' ἀνε». Ὁ δεσπότης αὐτός, ἀπό τοὺς πιδ ἀνακατωμένους στά φαναριώτικα, ἦτανε σὰ φίδι στις δμιλίες του, δέν ἔβριζε οὔτε τόν πατριάρχη οὔτε τοὺς

συνοδικούς, μὰ ἔριχνε μὲ τρόπο τὸ φαρμάκι του καὶ γιὰ τοὺς δυό. Σὲ κείνο τὸ σπίτι ἕνας ἄλλος γεροξεκουτιάρης δεσπότης ἀράδιαζε τοῦ Ἀλέξη, μὲ τὴν ἴδια σθησμένη φωνή, ρητὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ στίχους τοῦ Εὐριπίδου — ἔκανε τὸ γραμματιζούμενο — ἀνάκατα μὲ παροιμίες λαϊκῆς καὶ ἱστορίες τοῦ Ναστραντίν - χότζα, ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ τοῦ ἀποδείξῃ πὼς δὲν ταιριάζει νὰ ὑποχωρήσουν οἱ συνοδικοὶ στὸν πατριάρχη, γιατί ἀντιβαίνει στὴ λογικὴ ἀκολουθία καὶ θὰ χαθῆ ὁ κόσμος! Σαράντα πέντε τώρα μέρες ἐπιμένουν γαῖδουρινὰ ἀπὸ τῆ μιὰ μεριά οἱ συνοδικοὶ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ πατριάρχης μὲ τοὺς λαϊκοὺς γιὰ δυὸ δεσποτάδες, ἀν πρέπει, σύμφωνα μὲ τοὺς κανονισμοὺς, ἢ δὲν πρέπει νὰ ἔρθουν συνοδικοί. Ἐπειδὴ εἶναι φίλοι τοῦ πατριάρχου, αὐτὸς τοὺς θέλει στὴ σύνοδο, ἐνῶ οἱ συνοδικοὶ δὲν τοὺς θέλουν, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ φέρουν ἀλλαξοπατριαρχία. Καὶ τὰ πεισματὰ τους τὰ δικαιολογοῦν ὅλοι τους μὲ θεωρίες, που τὶς ὑποστηρίζουν καὶ οἱ ἑφημερίδες μοιρασμένες κι αὐτὲς σὲ δυὸ στρατόπεδα. «Ἡ ἀνασυγκρότησις τῆς ἁγίας καὶ ἱερᾶς συνόδου δέον γενέσθαι κατὰ τὸ συνταγμάτιον καὶ οὐχὶ ἀριστήνδην» κανοναρχοῦν οἱ ἅγια συνοδικοὶ καὶ οἱ ἑφημερίδες τοὺς κρατοῦν τὸ ἴσο. Ἐπειτα προσθέτουν «Πρέπει νὰ μᾶς συγκαλέσῃ ὁ πατριάρχης, νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς πλειονοψηφίας, νὰ τὴν ἐκτελέσῃ πρῶτα καὶ ἔπειτα τὸν προσκυνοῦμε καὶ τοῦ φιλοῦμε καὶ τὸ χέρι». Ὁ πατριάρχης πάλι λέει «Οἱ ἅγια συνοδικοὶ ἀπεργοῦν, ἐπειδὴ θέλουν νὰ τοὺς περάσῃ τὸ δικό τους. Ἄς ἔρθουν πρῶτα νὰ μὲ προσκυνήσουν καὶ ἔπειτα βλέπομε». Μέσα του θυμῶς ἔλεγε «Δὲν ὑπάρχει ὑπεκφυγὴ ἢ θὰ ὑποχωρήσω ἢ θὰ παραιτηθῶ», μὰ οὔτε τὸ ἓνα κάνει οὔτε τὸ ἄλλο. Ὁ πρῶτος τῆ τάξει συνοδικὸς γέροντας Νικομηδείας ἐξακολουθεῖ καὶ διαδίδει, σὰν κάτι καινούργιο, τὴν καταπληχτικὴ ἀλήθεια «Ἡ γνώμη τῶν πλειόνων κρατεῖτω, οὕτως δρῖζουσιν οἱ κανονισμοὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἀπάσης τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀδύνατος οἰαδήποτε ἐκ μέρους ἡμῶν ὑποχώρησις, διότι κινδυνεύει ἡ ἱεραρχία καὶ ἡ ὀρθοδοξία.» Καὶ λέγ οἱ λαϊκοὶ σύμβουλοι, που δὲν ἀφήνουν τὸν πατριάρχη νὰ ὑποχωρήσῃ στὴ σύνοδο «Καλέ, ἀν ὁ πατριάρχης ὑποχωρήσῃ, ἐμεῖς θὰ παραιτηθοῦμε ὅλοι. Δὲν μποροῦμε μεῖς νὰ συνεργαστοῦμε πιά μ' ἓναν πατριάρχη, που ἔχασε τὸ γόητρό του μὲ τὶς ἀνοησίες του.»

Ἐτσι ἐξακολουθοῦν νὰ τρώγονται μέρες καὶ βδομάδες καὶ μῆνες, σὰ σκυλιὰ που ἔπαθον νευρικὴ σύσπασση καὶ δαγκάνονται μὴν.

μπορῶντας πιά νά χωριστοῦν· οὔτε και δυνατόν κανένας τρίτος νά τοὺς ξεχωρίσῃ. Στὸ διάστημα αὐτὸ ὅλα τὰ γενικὰ ζητήματα εἶχαν παραμεριστῆ, μολονότι ὅλο γιὰ τὰ «ἔθνικὰ συμφέροντα» ρητόρευαν ὀλημερίς και ἔγραφαν ὅλοι τοὺς. «Τὰ ἔθνικὰ συμφέροντα ἐπιβάλλουν τὴν διατήρησιν τοῦ πατριάρχου» και «Τὰ ἔθνικὰ συμφέροντα ἐπιβάλλουν τὴν πτώσιν τοῦ πατριάρχου!»

Τέλος μιὰ νύχτα εἶδε ὄνειρο ὁ πατριάρχης και ἡ τύχη τὸ ἔφερε νά δῆ τὸ ἴδιο ὄνειρο, ἀπαράλλαχτο, τὴν ἴδια νύχτα και τὸ σταχειδὸ τοῦ πατριαρχείου, ἡ ἀλεποῦ, ὁ γερομυστικοσύμβουλος τοῦ πατριάρχη δεσπότης. Τὰ ὄνειρα αὐτὰ ἔπεισαν τὸν παναγιώτατο νά ὑποχωρήσῃ και τὴν ἄλλη μέρα μεγαλόπρεπα και μὲ συγκίνηση παραδέχτηκε τὴ γνώμη τῶν συνοδικῶν καθαρὰ και παστρικά. Οἱ ἐφημερίδες ἠσούχησαν, οἱ συνοδικοὶ ξαριματώθηκαν, χωρὶς νά καταφέρουν τὴν ἀλλαξοπατριαρχία, και ὁ λαός, σάν πάντα, ἐδικαίωσε τὸ λατρεμένο του πατριάρχη, πού τὰ κατάφερε πάλι τόσο καλά.

Ἐνα ἀπομεσήμερο ἦταν λειωμένοι τὰ χιόνια και δὲν ἔκανε και κρύο πολὺ, γιὰτὶ δὲ φυσούσε. Ὁ Ἀλέξης μ' ἕνα καῖκι πέρασε ἀντίκρυ στὸ Σκούταρι και ἀνέβηκε στὸ νεκροταφεῖο. Δάσος μεγάλο και σκοτεινὸ ἀπὸ παλιὰ κυπαρίσσια και γερμένες μισοπεσμένες πέτρινες στῆλες εἶναι τὸ κοιμητήρι τῶν Τούρκων στὸ Σκούταρι. Ὁ οὐρανὸς σταχτῆς και τὸ χῶμα μύριζε χειμῶνα. Περπάτησε βραθιά μέσα στὸ παράξενο δάσος και, ὅσο πρόβαινε, τόσο τὸν μάγευε περισσότερο ἡ μαυρίλα και ἡ ἐρημιὰ και κάποιου κινδύνου ἢ αἰσθησι. Εἶχε μαζί του ἕνα περιστροφὸ και ὅλο πάρα πέρα ἤθελε νά πηγαίῃ. Ξένοι νεκροί, που δὲν τὸν τάραζαν καθόλου, παλιές πέτρες ντυμένες λειχῆνες, ἄλλες πεσμένες ὀλότελα, ἄλλες γερμένες γιὰ νά πέσουν, ἄλλες σπασμένες και παραχωμένες στὸ χορταριασμένο, ὑγρὸ χῶμα. Πέρασαν δυὸ τσοπάνηδες μὲ πρόβατα και ὁ ἕνας ἔσκουζε ἕναν ἄγριο ἀνατολίτικο σκοπὸ, που ἀνατάραζε τὴν ἡσυχία, και τὰ κουδούνια τῶν προβάτων ἦτανε μουσική. Πάρα πέρα κάτα γίδια ξεμοναχιασμένα βόσκανε στὰ μνήματα. Σὲ μὴν ἀκρὴ τοῦ νεκροταφείου, ἐκεῖ που ἀρχίζαν νά ἀραιώνωνται λίγο τὰ δέντρα και νά χύνεται πότερο τὸ φῶς τῆς μέρας, φάνηκε ἕνας δρόμος ὀργανμένος ἀπὸ τὶς ρόδες τῶν κάρων, ἐκεῖ κοντὰ εἶδε στρατιῶτες που ἔθαβαν ἕναν πεθαμένο στρατιώτη. Τοὺς Τούρκους μονάχα στρατιῶτες και χοτζάδες τοὺς βλέπει κανένας και ζωντανούς και πεθαμένους. Κάθισαν γύρω

στό νιό τόν τάφο χοτζάδες γέροι και φτωχοντυμένα και οί νεκροθάφτες μέ τούς στρατιώτες παράχωναν τὸ νεκρό τους ἀτάραχα. Ἀπὸ τὸ δάσος ξαφνικά ἔρχονταν μέ ξεφωνητά, σὰ σύννεφο πουλιά ἢ ἀκρίδες, οί Γύφτισσες μέ τὰ Γυφτόπουλα, πολύβοες, πολύχρωμες, ξυπόλυτες, κουρελιασμένες, φτωχές. Ἐνας χότζαις σηκώθηκε ἀγριεμένος και τίς πρόσταξε νά μήν περάσουν ἀπὸ τόν τάφο τοῦ στρατιώτη και νά βγοῦν ἀπὸ τὸ δάσος. Καί, σὰ σύννεφο πουλιά ἢ ἀκρίδες, παραμέρισαν και χάθηκαν κατὰ τὸ φῶς τῆς δύσης.

Στό Σταυροδρόμι ἀντίκρυ τὰ τούρκικα νεκροταφεῖα εἶναι ἀλλοιώτικα, ἔχουν φῶς και ζωή· περνοῦσθαί τους σκύλοι και ἀνθρώποι και πατοῦν τὰ μνήματα· γυναῖκες κάθονται ὧρες ἐκεῖ, ὅταν δ καιρός εἶναι καλός και κουβεντιάζουν. Τὰ κυπαρίσσια δὲν εἶναι πένθημα και οί πέτρινες στήλες τῶν τάφων πέφτουν μιὰ μιὰ και σκεπάζονται ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὰ βήματα και ἀπὸ τὸ χῶμα τῆς βροχῆς και τῶν ἀνέμων.

Τὰ βράδια ὁ Ἀλέξης ἔμεινε σπίτι του και ἔγραφε. Εἶχε μεγάλη βιάση νά ξεδιαλύσῃ ὅλα τὰ ζητήματα, που ξεπετοῦνταν ἀπὸ ὀλοῦθε, και νά ἀποκρυσταλλώσῃ τὴν ἰδέα του ὅπως ἦταν τὴ στιγμὴ ἐκείνη. Ἦξερε πως κάθε νέα μέρα θὰ πρόσθετε στη γνώση του παράγοντες καινούργιους ἢ διαφορετικούς κάπως ἀπὸ τῆς πρωιυτερινῆς μέρας και πως ἡ σκέψη τῶν ἀνθρώπων δὲν πετρώνεται σὲ συστήματα ἀτράνταχτα. Μὰ γύρευε ὡστόσο κάθε μέρα, ἂν μποροῦσε νά βλέπῃ καθαρία τὴ φιλοσοφία του ποιά ἦταν, νά τὴν ἀποκρυσταλλώσῃ σὲ χαρτί και νά τὴν πετάῃ κάπως περιφρονητικά στοὺς ἀνθρώπους.

Και ἔτα ἔγραφε τώρα δεύτερη προκήρυξη, μέ θέμα τὸ γλωσσικό ζήτημα και τὴν κοινωνική σημασία τοῦ δημοτικισμοῦ. Στὴ δεσποτική του διάθεση ἔστεκε νά ἀποτελεῖται στοὺς ἀνθρώπους ὄχι μέ ἄρθρα κριτικά παρά μέ ἐπαναστατικά παραγγέλματα και ἀποφθέγματα, χτυπητὰ σὰ φεφτάδες. Γι' αὐτὸ και τὰ φυλλάδια, που ἔβγαζε ἐκεῖνο τὸν καιρὸ τὰ ὀνόμαζε προκήρυξεις. Παράλληλα μ' αὐτὸν ἔγραφαν κι ἄλλοι δυὸ δημοτικιστὲς και δημοσίευαν τέτοιες προκήρυξεις, που σκοπὸ τους εἶχαν νά φωτίσουν ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ὅπου και ναυρίσκονταν. Ὁ ἓνας, γιατρός, ἔγραψε γιὰ τὸ ἐκπαιδευτικό ζήτημα και χτύπησε ἀλύπητα τὸ πανεπιστήμιο. Ὁ ἄλλος ἔγραψε γιὰ τίς Ἑλληνίδες ποιά εἶναι ἡ δύναμή τους και οί ἀδυναμίες τους.

Και ὁ σύντροφός του τότε στήν Ἀθήνα ἔγραφε καί πέταξε ἓνα φυλλάδιο μέ τήν ἴδιαν μορφή, που ἐπιγράφονταν «Μεγάλη Ἰδέα».

Ἦταν δλοφάνερο πως αὐτοί οἱ νέοι, μὴν ξέροντας ἀκόμα ναυροῦν τρόπο γιά νά ξοδέψουν ὅλη τους τή δύναμη, παραστράτιζαν συχνά ἀπό τήν ἐνέργεια τήν πολιτική στήν κοινωνική κατήχηση καί, μὴν μπορῶντας ἀκόμα νά ἐπιδράσουν στή γύρω τους πολιτική, ἔπειθαν τόν ἑαυτό τους πως μέ τὸ φῶτισμα τοῦ πολλοῦ κόσμου προετοιμαζαν τὰ πνεύματα γιά νά ἀνοίξουν ἔπειτα τὸ δρόμο τὸν πολιτικό, που ἤθελαν νά δώσουν στό ἔθνος. Ὡστόσο τὸ πιθανώτερο εἶναι πως μέ τὰ φυλλάδια τους τίποτα δὲν ἔκαναν. Ἀποτείνονταν γενικά στοὺς πολλούς σέ γλῶσσα δημοτική. Τὰ νοήματά τους μπορεῖ νά ἦταν προορισμένα γιά τοὺς πολλούς, μὰ ἡ γλῶσσα μόνο στοὺς λίγους γίνονταν παραστατική καί αὐτοί οἱ λίγοι δὲν εἶχαν ἴσως ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια νοήματα. Οἱ ἄλλοι ἀντίκρυζαν τή γλῶσσα αὐτὴ μέ τήν πρόληψή τους, που κληρονόμησαν ἀπὸ τή σχολαστικὴ λογικότητα παράδοσης. Μὰ καί ἡ «Μεγάλη Ἰδέα», θν καί γραμμὴν σέ μιὰν ἀπό τις καθαρεύουσες, δὲ διαβάστηκε περισσότερο ἀπὸ τ' ἄλλα φυλλάδια. Ἴσως νὰ μὴν ἦταν ἐτοιμασμένος ὁ πολὺς κόσμος γιά μιὰν ἐπαναστάση.

Μιὰ μέρα μαρτιάτικη ἦτανε χαρὰ θεοῦ. Τὰ χιόνια εἶχανε λειώσει πάλι ἀπὸ πολλές μέρες, οἱ λάσπες εἶχαν ξεραθῆ καί ὁ Ἀλέξης περπατοῦσε τ' ἀπομεσήμερο σέ μέρη ἠλιολουσιμένα, στήν αὐλὴ τοῦ παλιοῦ σουλτανικοῦ παλατιοῦ, ἔπειτα τριγύρω στήν Ἀγία Σοφία καί ὕστερα στὸν Ἰππόδρομο. Τὸ φῶς τὸ καθάριο τοῦ οὐρανοῦ καί ὁ τσουχτερός, χειμωνιάτικος ἀέρας δίχως ἀνεμο τὸν πότιζαν διάφανη ἀγάπη γιά τήν αἰώνα ὀμορφιά τῆς ζωῆς. Χαίρονταν που ζοῦσε, ποθοῦσε κάτι νά πῆ κιόλα γιά τήν ὄρασισύνη τούτη, ἔτσι που νά τήν κρατήσῃ τήν τωρινὴ κατάστασή του, τὴ χαρούμενη, γιά πάντα. Μὰ ἔφευγε δλοένα ὁ ἥλιος, ἔγερνε, ἀλλάζαν τὰ χρώματα ἀπὸ στιγμὴ σέ στιγμὴ, μάκραναν οἱ ἴσκιοι καί ἡ ὥρα ἡ ὀμορφη περνοῦσε.

Σαναγύρισε στὸ Σταυροδρόμι, κλείστηκε στήν κάμαρά του, ἀναψέ τὴ φωτιά καί τὴ λάμπα καί κάθισε κοντὰ στή ζέστη. Διάβασε κάτι γράμματα, ποῦ εἶχε λάβει καί εἶδε πάλι τὴ ζωὴ θαρετὴ, ὅπως τοῦ τὴν παράσταιναν οἱ ἄλλοι. Καί ὕστερα ἦταν χαμένος, δὲν ἤξερε τί ἦθελε, ποῦ ἦταν, πως ζοῦσε καί γιατί. Μόλις χώνεψε τὴν κατάστασή του τὴν κακὴ, κάθισε καί τὴν περιέγραψε γιά νά τὴν ξεφρ-

τωθῆ δλότελα. Μὰ ὅπως καὶ νὰ εἶναι ἡ ζωὴ του δὲν ἦταν ὅπως τὴν ἤθελε, δὲν τὸν εὐχαριστοῦσαν οὔτε τοῦ ἔφταναν τὰ ὅσα ἔκανε καὶ ἔνοιωθε μὲ θλίψη πως δὲν εἶχε δύναμη περισσευούμενη γιὰ περισσότερα ἢ καλλίτερα. Ἡ αἴσθησις τοῦ αἰώνιου διάβα τὸν κάτεχε πάντα καὶ τοῦ ἄραζε ὅσο τίποτε ἄλλο στὴ ζωὴ του, μὰ αὐτὴ ἴσια ἴσια τὸν κρατοῦσε μακριὰ ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μαζώματα καὶ καμώματα. Σ' αὐτὰ μονάχα μπαίνει καὶ βγαίνει, δὲ μένει ποτέ του μέσα τελειωτικά καὶ γιὰ νὰ μπῆ βιάζει τὸν ἑαυτό του. Τὸν ἔπιασαν πάλε οἱ ἀμφιβολίες του γιὰ τὴν ἀξία του καὶ αὐτὲς ἦταν τὸ χειρότερο βάσανο τῆς ζωῆς του.

Ἐκεῖ, που κάθονταν συλλογισμένος, πέφτει τὸ μάτι του σ' ἓνα φυλλάδιο, πού τοῦ εἶχαν στείλει, σοσιαλιστικό, γραμμένο ἀπὸ κάποιο φοιτητὴ που σπούδαζε στὴ Γερμανία. Τὸ ἀνοιξε καὶ τὸ διάβασε καὶ ὅσην ὥρα βάσταξε τὸ διάβασμα καὶ ὅλη τὴ βραδιά ἔπειτα ἡ ψυχὴ του ἔλεγε· «Ὁχι, ὄχι, ὄχι». Ὅμως δὲν μπορούσε νὰ μὴν παραδεχτῆ πως καὶ αὐτὸ ἦταν ἓνα ἰδανικό, που μπορούσαν νὰ διαλέξουν μερικοὶ νέοι γιὰ νὰ κουγήσουν τοὺς Ρωμοὺς καὶ νὰ τοὺς βάλουν νὰ ταραξοῦν τὴν ἀποκοιμισμένη λιμνοθάλασσα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ὁχι πως ἀναγνώριζε ὅτι ὑπάρχουν οἱ ὄροι οἱ ἀπαραίτητοι γιὰ τὸ ριζοβόλημα τοῦ σοσιαλισμοῦ στὰ ἑλληνικὰ τὰ χώματα, ἀλλὰ καταλάβαινε πως στὰ μυαλὰ τὰ ἀφιλοσόφητα μερικῶν ἀπὸ κείνους που σπουδάζουν στὴν Εὐρώπη μπόρεσε καὶ φάνταξε μιὰ στιγμὴ τὸ ἰδανικό «σοσιαλισμός». Ὅσο τὸν πείραξε νὰ βλέπη νέους νὰ διαλαλοῦν καὶ στὸ ἔθνος τὸ ἑλληνικό, ἀπὸ μίμησις μονάχα εὐρωπαϊκῆ, πως τὰ ἰδανικά τῶν σκλάβων πρέπει νὰ ἐπικρατήσουν. Δὲν μπορούσε νὰ τὸ χωρέση ὁ νοῦς του, πῶς, γιὰ πολὺ μορφωμένους ἀνθρώπους, ὁ ταπεινότερος ὀρμὴ τῆς μεγάλης μάζας ἢ κάποιας κοινωνικῆς τάξης δούλων μποροῦν καὶ φαντάζουν τόσο, που νὰ τίς στήνουν σὰν εἰδῶλα τελειωτικά καὶ ἀπόλυτα ἐπάνω στοὺς στυλοβάτες τῶν ἰδανικῶν τους. Τί τὸν ἐνδιαφέρει αὐτὸν ὁ σοσιαλισμός, που δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ αἰσθηματῶν κουρασμένων ἐργατικῶν, ὅσοι ἔμαθαν νὰ ἐπαναστατοῦν γιὰ νὰ γυρέψουν ὕπνο περισσότερο, τροφὴ καλλίτερη, δουλειὰ λιγώτερη καὶ καλοπέρασις πότερη — που τὰ ὀνειμάζουν ὅλα αὐτὰ ἔφεση γιὰ κάτι καλλίτερο, ἔφεση γιὰ τὸν πολιτισμό; Τῶν κουρασμένων ὄλων ὁ πόθος δὲν εἶναι τάχα ἢ εὐτυχία, δηλαδὴ ἡ ἡσυχία, που πάει νὰ πῆ ὕπνος; Τί γλυκειὰ που εἶναι ἡ ἡσυχία καὶ ὁ

ὕπνος, τί ἄγλυκος ὁ κόπος! Τί βάσανο νὰ δουλεύῃ κανένας γιὰ τὸ φωμί του, ἄς ἔπεφτε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ μάννα κι ἄς ἀναγαν μόνο τὰ στόματα γιὰ νὰ φαῖνε. Γιατί τῶν οἱ πλούσιοι χωρὶς νὰ δουλεύουν; Γιατί ἔχουν κεφάλαια οἱ κεφαλαιοῦχοι; Τί δικαιοσύνη εἶναι αὕτη καὶ τί ἰσότητα;

Εἶναι καὶ οἱ σοσιαλιστές ἓνα ἀπὸ τὰ φαινόμενα τοῦ σύγχρονου καὶ κάθε γερασμένου πολιτισμοῦ. Καὶ ἡ πολὺ ἀπλοϊκὴ ἰδεολογία τους φέρνει καταποδιστὰ καὶ ἄλλες παράλληλες ἰδέες, τὸν ἀντιστρατιωτισμὸ, τὸν ἀντιεθνισμὸ, τὴν ἔχθρα γιὰ τὸ τωρινὸ κράτος, τὴν ὀχλοκρατία, τὸν ἀναρχισμὸ. Οἱ κουρασμένοι ἀπὸ τὴν ἐργασία ἀνθρώποι εἶναι κουρασμένοι καὶ ἀπὸ κάθε πολιτικὴ ἐνέργεια καὶ ἀπὸ τὰ κράτη καὶ ἀπὸ τοὺς στρατοὺς. Μέσα τους ἔχει μεγαλώσει τρομαχτικὰ—σὰν νὰ κοίταζαν τὸν ἑαυτὸ τους μέσα ἀπὸ μεγεθυντικὸ φακὸ—τὸ μικρότατό τους τὸ ἄτομο, ὡς που τυφλώθηκαν γιὰ κάθε ἄλλο πρᾶμα. Καὶ ἂν διαλαλοῦν τὸν ἀλτρουϊσμὸ, τὸ κάνουν γιὰ τὸ συμφεροντούλι τους, γιατί μὲ τὴν ἀλληλοδοθήθεια καὶ τὴν ἀλληλεγγύη πετυχαίνουν εὐκολώτερα ἐκεῖνα που γυρεύουν. Στὸν ἑαυτὸ τους μονάχα πεποίθησι δὲν ἔχουν, γιατί εἶναι μικροὶ καὶ ταπεινοὶ καὶ ἀνάξιοι. Αὐτοί, ὅλοι τους, εἶναι τόσο δουλικοί, που πασκίζουν πῶς καὶ πῶς νὰ μείνουν σκλάβοι καὶ τὸ τελειωτικὸ τους ἰδανικὸ θὰ εἶναι νὰ βάλουν ἀποπάγω τους ἄλλους ἀνθρώπους, δυνατώτερους—ὄχι κουρασμένους—νὰ τοὺς κυβερνήσουν, ὀργανώνοντας ἓνα κράτος τρανὸ καὶ τυραννικώτατο, που θὰ τοὺς ὀρίζη καὶ θὰ τοὺς μαράζη τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς σὲ ἴσα μερτικὰ! Βέβαια, ὡς που νὰ νικήσουν οἱ σκλάβοι καὶ νὰ ἀποχτήσουν τὰ ὅσα ποθεῖ ἡ ψυχὴ τους ἢ ταπεινὴ—ἂν τὰ ἀποχτήση ποτὲ ὅπως τὰ ποθεῖ—θὰ πολεμοῦν, θὰ παλαίβουν μὲ τις κυρίαρχες, τις ἀνώτερες σ' ὅλα τάξεις τῆς κοινωνίας, καὶ αὐτὸν τὸν πόλεμο ἴσως νὰ τὸν ἔκρινε χρήσιμο ὁ νέος, που σκάρωσε τὸ φυλλάδιο. Μὰ ἅμα γίνουν κυρίαρχες οἱ τάξεις τῶν σκλάβων, δὲν θὰ καταντήσουν ὅμοια καὶ ἴσα καὶ χειρότερα μάλιστα τυραννικὲς ἀπὸ τις τῶρα κυρίαρχες τάξεις, που δὲν εἶναι πὰ καὶ τόσο; Καὶ δὲ θὰ γεννηθοῦν τάχα ἄλλες τάξεις σκλάβων, που, κι αὐτὲς θὰ σηκωθοῦν νὰ πολεμήσουν γιὰ νὰ καταχτήσουν ἴσα μὲ τοὺς νέους κυρίους δικαιώματα; "Ἢ μήπως οἱ σοσιαλιστές, ἅμα κυριαρχήσουν, θὰ γίνουν ἀστοὶ σὰν τοὺς τωρινούς ἢ καὶ φευδάλοι, που τότε θὰ ἐπαναλαβαίνεται ἡ ἴδια ἱστορία αἰώνια; " Ἄν ὅμως, καὶ ἀφοῦ κυριαρχήσουν, μεί-

νουν με τις σοσιαλιστικές τους ιδέες, τί θα γίνουν οι αληθινά ανώτερες σε κάθε κοινωνία τάξεις, που αυτές φτειάνουν κάθε πολιτισμό; Ποῦ θα πᾶν νὰ τρυπώσουν; Μὰ και τί μποροῦν πιά νὰ χρησιμέψουν οι ανώτερες τάξεις; Κάθε πολιτισμός θα καταντήση τότε περιττός, ἀφοῦ θα ἔχουν καταχτήση τὰ κάστρα του βάρβαροι ἀνίκανοι, ἀγίδεοι, ταπεινοὶ και πρόστυχοι — ἡ πλέμπα που θα νομοθετῆ. Και δὲν εἶναι βέβαια ὁ τωρινὸς πολιτισμὸς ὁ μόνος δυνατός, οὔτε και τοῦ ἀρέσει ἀπόλυτα τοῦ Ἀλέξη, που σε καμιὰ κατάσταση ἀνθρώπινη δὲν ἀποφασίζει νὰ σταματήση εὐχαριστημένος. Μὰ, ἀν φανοῦν ἄξιοι νὰ δημιουργήσουν καλλίτερον ἀπὸ τὸν τωρινὸ πολιτισμὸ οι σοσιαλιστές, θα πάψουν πρῶτα νὰ εἶναι τέτοιοι, θα ἐξευγενιστοῦν, θα λυτρωθοῦν πρῶτα ἀπὸ τὰ πρωτινά τους ταπεινά ἰδανικά και ἀπὸ πλέμπα θα γίνουν ἐλεύτεροι ἀνθρώποι. Τότε ὅμως ποῦ στηρίζεται ἡ δικαιολογία τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀφοῦ ποτέ δὲν θα σταθῆ στὰ πόδια της μιὰ σοσιαλιστικὴ κοινωνία και ὁ σοσιαλισμὸς θα ξεφεύγη πάντα σὰν τὸ χέλι, μόλις πάη νὰ ἐπικρατήση;

Οὐτοπία ὀνομάζουν κάθε ἄλλη παρὰ τὴ δική τους ἰδεολογία οι νεοφώτιστοι σοσιαλιστές. Μὰ τὸ λιγώτερο εἶναι οὐτοπία και ἡ ὀμιδικὴ ἐπικράτηση τῶν σκλάβων και ἡ καθολικὴ ἐπαβολὴ τῶν ἰδανικῶν τους, ὅπως φαντάζονται οι φαντασιόπληχτοι αὐτοὶ δημιουργοὶ μιᾶς ἰδανικῆς κοινωνίας. Γιατί, και ἀν ὑποθέση κανεὶς πως θα νικῆσουν αὐτοί, πάλι αὐτοὺς θα τοὺς διευθύνουν, γιὰ νὰ καταφέρουν τὴ νίκη τους, οι καλλίτεροὶ τους. Και μόνο με τὸ ναυρίσκωνται σε μιὰ μάζα ἀνθρώπων μερικοὶ καλλίτεροι, πιδ ἄξιοι, πιδ δυνατοί, ἀμέσως σχηματίζεται τάξη ἀρχόντων ξεχωριστὴ ἀπὸ τοὺς πολλούς. Μὰ και ἄλλοιῶς ξεχωρίζονται οι ἴδιοι οι σοσιαλιστές σε τάξεις. Κοντὰ στοὺς ἐνεργητικοὺς βγαίνουν οι θεωρητικοί, που παρουσιάζονται σὰν ἀναμορφωτὲς τῆς κοινωνίας. Νὰ λοιπόν, που και οι ταπεινοὶ αὐτοὶ ἐπαναστάτες, που στὴν ἀρχὴ τὰ προστυχότερα συμφέροντά τους θέλησαν μονάχα νὰ πραγματώσουν, νὰ, που κατανοῦν και αὐτοὶ ἰδεαλιστές, οὐτοπιστὲς και παύουν πιά νὰ εἶναι κοινοὶ συμφεροντολόγοι. Μὰ, μαζί με τὴν ἐξέλιξή τους αὐτὴ, παύουν νὰ εἶναι ὅμοιοι και ἴσοι με τοὺς σκλάβους. Στὴν ἴδια τὴν τάξη τῶν σοσιαλιστῶν γίνονται σχίσματα και, ἐπειδὴ τὰ ἔθνη διαφέρουν ἀναμεταξύ τους, σε κάθε ἔθνος παίρνουν διαφορετικὰ χαρακτηριστικὰ τὰ σοσιαλιστικὰ δρῆματα, μόλις γίνουν θεωρίες ἢ ἐνέργειες.